

Krönika

Finns någon mer samhällsnyttig medborgare än rökaren? Svante Folin kräver en smula respekt.

Länge leve rökarna!

En effektivt sätt att öka sin empati för de förtryckta och förföljda är att vara rökare. Fredlös irrar man omkring för att hitta ett andningshål i en rökfientlig omvärld. Efter en lång och plågsamt rökfri flygning stapplar man in på flygplatsen och tvingas under tilltagande desperation leta efter det lugbra hörn, dit de fördömda förvisats. På arbetsplatser där rökrum fortfarande existerar är de sadistiskt utformade i syftet att skapa maximal vantrivsel. Är det fest med ett överdåd av mat och dryck tvingas nikotinisten, bärande sin café avec, ut på vindpinade balkonger eller helt sonika på gatan. Den hälsofanatiska, moraliska majoriteten betraktar rökarna som ambulerande pesthårdar och miljökatastrofer.

I trettio års tid har alla vetat att rökning är ohälsosamt. Många har fimpat, de informationsresistenta därarna fortsätter att blossa. Tjejer utan mobiltelefon, filofax och giftpinne är sällsynta. I ungdomlig hybris vare sig vill eller kan de inse att de kommer att kvävas av tjärfyllda lungor. Drömmen om en rökfri generation har gått upp i rök.

Risikbedömning är en av hjärnans svagaste punkter. Obefintliga risker förstoras genom mediahysteri upp till överhängande hot (IKEA:s cancerframkallande läkan) under det att våldokumenterade risker ignoreras.

Vi lever i en toxikofobisk kultur, där alla ämnen som inte är bevisligen hundra procentigt skadliga betraktas som latent livsfarliga.

Kedjörökare oroar sig för att drabbas av galna-ko-sjukan. Vi lever i en toxikofobisk kultur, där alla ämnen som inte är bevisligen hundra procentigt skadliga betraktas som latent livsfarliga. "Forskarrönen" står som spön i backarna och hypokondri är jämte sex och våld löpsedlarnas främsta krydda. Då panikseismografen ständigt står på sju avtryckningar och slår oss till ro med insikten, att i det långa loppet är vi alla döda.

Som last betraktad ter sig rökningen harmlös – att dra in och blåsa ut rök är i sig närmast jämförbart med att blåsa såpbubblor och suga på tummen. Men straffet för denna infantila orolighet är drakoniskt. Trots att läkarna hävdar att nikotin är lika beroendeframkallande som heroin och kokain samt att drogbehovet har en starkt genetisk komponent, moraliseras det idogt och högljutt över rökarnas usla karaktär och klena vilja. Ingen skulle våga antyda att en stor del av aidspatienterna har sig själva att skylla på grund av ett extremt råt och promiskuöst leverne. De rökskadade får däremot sitt kast och bör läggprioriteras inom sjukvården i den mån de överhuvudtaget är berättigade till någon.

Det hävdas att rökarna tillfogar samhället astronomiska, ekonomiska förluster. I USA tvingas tobaksindustrin till hosta upp hundratals miljarder dollar för att kompensera myndigheterna för de kostnader, som de åsamkats av rökrelaterade åkommor. Detta är ett enastående lyckelri, eftersom det tar 20 till 50 års puffande för att uppnå invaliditet och död.

Den monstruösa tobaksskatten, här 40 kr per paket, torde ha tillfört samhället ekonomiska resurser som vida överstiger vårdkostnaderna. Till detta kommer rökarnas berömvärda tendens att dö i förtid, vilket är bingo för pensionssystem, långvärd och sjukhus. Om ingen hade rökert efter första världskriget skulle ATP-systemet ha havererat för länge sedan.

Ur storebrors synvinkel borde rökarna betraktas som föredömliga vinstmaskiner med lämpligt inbyggda dödsprogram som maximerar samhällsnyttan. De liknar kamikazepiloter och den altruistiska krigarkastens hos samhällsbyggande insekter och borde hedras som folkets hjältar i stället för att pariatstämpas.

4 november 1997
SVANTE FOLIN

Film med fem strålkastare

En av världens förnämsta filmfotografer har gett ut sina minnen. Nils Petter Sundgren funderar över sambandet mellan ljussättning och barnatro.

Hur skulle svensk teater och framför allt svensk film se ut om inte Ingmar Bergman hade funnits? Den frågan har jag ställt mig gång på gång under läsningen av några av höstens memoarer. Bergman är ju som Per Svensson skrev i Expressen den svenska kulturens Nordsjölja. Men dessutom vilken maktpelare, vilken vän och inspirationskälla. Och vilken fiende!

Film

Sven Nykvist
Vörndad för Ljuset. Om film och människor i samtal med Bengt Forsslund Bonniers, 1997

I Erlend Josephsons senaste självbiografiska bok *Svarslös* (Brombergs) är som i hans tidigare Ingmar Bergman ständigt närvarande. Josephson har aldrig haft några Bergmankomplex utan skildrar honom med det förtrogna självklarhet

Kenne Fant berättar i *Nära bilder* (Bonniers) om hur han under sin tid som SF-chef på sextio- och tjuutiotalet tyckte sig stå totalt under Bergmans inflytande. När det skar sig mellan Bergman och SF-styrelsen "tyckte jag mig vara både åskådare till och medspelare i ett Strindbergsdrama. Ingmar hade och har den utstrålning som brukar känneteckna varje generations stora skådespelare. Med några öppningsreplikert lät han förstå att det numera var han som dikterade villkoren".

Bergman bröt med Löfgren

Ingmar Bergman och Lars Löfgren sitter tätt och ler stort mot varandra på omslaget till Löfgrens memoarbok *Teaterchefen bakom maskerna* (Bonniers). Bilden tycks vald med bitter ironi, för i bokens sista kapitel berättar Löfgren om hur Bergman bröt med honom i våras efter debaclet med det inställda Misanthropen-gästspellet i New York. Löfgren uppmanade Bergman att förbättra föreställningen om han nu tyckte att den försämrats. Bergman tog det som ett ifrågasättande av hans yrkesmoral. I en intervju i Expressen lät han meddela att Löfgren nu stod i hans svarta bok.

Man känner Löfgrens smärta. Det är svårt att tänka sig Löfgrens framgångar först på TV 2-teatern och senare på Dramaten utan hans förtroendefulla samarbete med Bergman, som omnämns på 80 sidor av bokens nära 300.

Filmfotografen Sven Nykvist kommer bestämt aldrig att hamna i Bergmans svarta bok – eller någon annans. Näst efter Nykvist själv är Bergman den viktigaste

Det naturliga ljuset. Sven Nykvist och Andrej Tarkovskij under inspelningen av *Offret*, 1986.

Foto: KARL MELAN DER/PRESSENS BILD

personen i Nykvists *Vörndad för ljuset*. Sven Nykvist är en förälskad rockupplagad och hellre skriver om arbetet än om privatlivet. Men så är det inte alla förunnat att efter ett mer än femtioårigt yrkesliv kunna skriva att "jag tror inte det har gått en dag i mitt liv utan att jag varit lycklig i mitt yrke".

Det finns ett drag av panteistisk fromhet i Nykvists förhållande till Ljuset. Kanske var det där han och Ingmar Bergman fann varandra.

Riktigt liv får *Vörndad för ljuset* när Nykvist kommer in på sina tre favoritämnen – Afrika, Ingmar Bergman och Ljuset. Föräldrarna var kongommissionärer. Pappa Nykvist återvände till Sverige svårt malarisjuk i trettiotalets början, sträng och dominerande. Någon lycklig barndom tycks det inte ha varit. Men nu föddes drömmen om Afrika. På tjuutiotalet får Sven Nykvist tillfälle att resa dit för att göra en dokumentärfilm. Han återvänder ytterligare fem gånger för olika filmprojekt, inget av dem särskilt lyckat.

När Sven Nykvist berättar om kanotfärder på Afrikas floder och om mötet med Albert Schweitzer som spelade Bach på sin orgel med Nykvist som enmanspublik blir skildringen mer laddad och livfull än berättelserna från Stockholms och Hollywoods filmvärld.

Sven Nykvist är alltså missionärsbarn och ett Guds barnbarn. Hur han förhåller sig till den gudomliga far- eller morfadern får man aldrig veta. Det finns emellertid ett drag av panteistisk fromhet i Nykvists förhållande till Ljuset. Kanske var det där han och Ingmar Bergman fann varandra. Deras första samarbete var inspelningen av *Gycklarnas afton* 1953. Det skulle dröja nio år innan nästa gemensamma film *Såsom i en spegel* gjordes. Själv sätter Nykvist den filmen högst bredvid *Tystnaden* och *Persona*, även de sextio-

talsfilmer. Det är Bergman som söker ett annat ljus än det konventionella, artificiella. Tillsammans med Nykvist skapar han en nästan ordlös bildpoesi, i första hand med befintligt ljus.

Sven Nykvist är som en Graalridare, när han berättar om sökandet efter "det logiska ljuset, det verkliga ljuset, det sanna ljuset". Estetiken blir till i denna färd mot ljuset. Bergman och Nykvist finner varandra i långa samtal om dess hemligheter. Efterhand förstår de varandra utan ord.

Inte bara Nykvist utan även Bergman är ju Guds barnbarn. I varje fall har Bergmans minimalism rötter i protestantisk puritanism. Men det handlar också om att komma människorna in på livet. Nykvist talar engagerat om det intima samtalet i skymningen, den subtila atmosfären som så lätt bryts av stora effekter och starka lampor.

Ljussätter med stearinljus

Men så är Sven Nykvist också berömd som mannen som kan ljussätta en hel filmateljé med en ett enda stearinljus. Han berättar om ett besök på Cinecittà i Rom inför ett tiltänkt samarbete mellan Ingmar Bergman och Fellini. "Jag måste nog ha fem stora brutar, de största strålkastare som finns. Chefselektorn tittade nedlåtande på mig: Fem? När Rotunno tog Fellinis senaste hade han hundra."

I slutet av *Vörndad för ljuset* finns alla Nykvists 130 långfilmer plus kortfilmer och tv-filmer förtecknade. Han har arbetat många av de stora, bland andra John Huston, Roman Polanski, Louis Malle, Andrej Tarkovskij och Woody Allen. Lyhörd har Nykvist kunnat gestalta och utveckla egenarten hos alla dessa regissörer utan att ge avkall på sin integritet.

Men hans *finest hour* är filmerna tillsammans med Bergman på sextiotalet då de skapar en ny filmpoesi. I början av den här artikeln frågade jag hur svensk film skulle sett ut om inte Ingmar Bergman funnits. Man kan lika gärna undra om Bergmans bästa filmer efter 1962 hade haft samma subtila nordiska ljusdagrar om inte fotografen hetat Sven Nykvist?

NILS PETTER SUNDGREN

Agend
Jenny J

Före
Assa
Data,
Highw
Tools.

Stat
SCB:
kl 9.0
Italiere
kl 9.0
USA:
kl 16

Polit
Riksd
med I
Erik Å
Riksd
Carl E
terna
Miljöop
till va

Övrig
Riksd
kl 9.3
Vasak
kl 16.
Trellet
Nobel
kl 16.
Bund
kl 9.0
EU: E

Föret
BPA, (C
Moco,
Securi

Stati
Danm
Storb
sept 4
Tyskla
Tyskla
USA: I

Övrig
Henki
kl 8.0
Ångpa
(Fti) kl
Sandv
HUI: P
bildnir
inom I
Riksg
emissi
Artimp
SIF: In
andra
pågär
Bunde
tat ca
Bank (r
ingsn

FIN
Vä
Postad
Box 703
Besöks
Kungsg
Redakt
E-post
Fax
Chefred
Jon Åsb